

ЗАЦВЕРДЖАНА
Пастанова
Міністэрства адукацыі
Рэспублікі Беларусь
01.06.2020 № 104

Вучэбная праграма факультатыўных заняткаў
«Практыкум па арфаграфіі беларускай мовы»
для X класа ўстаноў адукацыі, якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы
агульнай сярэдняй адукацыі

ГЛАВА 1 АГУЛЬНЫЯ ПАЛАЖЭННІ

1. Сапраўдная вучэбная праграма факультатыўных заняткаў (далей – вучэбная праграма) прызначана для X класа ўстаноў адукацыі, якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы агульнай сярэдняй адукацыі, і накіравана на паўтарэнне, падагульненне і сістэматызацыю звестак па фанетыцы, лексіцы, словаўтварэнні, граматыцы, стылістыцы, тэксце, арфаграфіі і пунктуацыі.

2. Вучэбная праграма разлічана на 35 гадзін (1 гадзіна на тыдзень).

3. Мэта – павышэнне арфаграфічнай пісьменнасці вучняў, развіццё культуры пісьма.

4. Задачы:

замацаваць, паглыбіць і сістэматызаваць веды вучняў па арфаграфіі беларускай мовы з апорай на веды па іншых раздзелах (фанетыка, лексіка, састаў слова і словаўтварэнне, граматыка, тэкст);

удасканалваць арфаграфічную пісьменнасць вучняў;

сфарміраваць разуменне таго, што арфаграфічная пісьменнасць з’яўляецца адным з паказчыкаў маўленчай і агульнай культуры асобы, сведчыць пра адукаванасць чалавека.

5. Рэкамендаваныя метады і прыёмы навучання і выхавання:

арфаграфічны разбор слоў, які праводзіцца ў наступнай паслядоўнасці:

запіс слова, абазначэнне націску, падкрэсліванне арфаграм;

вызначэнне тыпу арфаграмы (якому правілу падпарадкоўваецца);

фармулёўка правіла, падбор прыкладаў слоў на гэтае правіла;

указанне прынцыпу напісання;

пабудова абагульняльных схем і складанне табліц (напрыклад, схема «Правапіс спалучэнняў зычных на стыку марфем»);

семантычны аналіз выказвання і пошук неабходных пісьмовых сродкаў для выражэння сэнсу (напрыклад, некаторыя назоўнікі 2-га скланення мужчынскага роду ў родным склоне могуць ужывацца як з канчаткам -а (-я), так і з канчаткам -у (-ю), выбар якога залежыць ад значэння назоўніка: у канцы лістапада (назва месяца) – пара залатога лістападу (з’ява прыроды) і пад.);

праца з арфаграфічнымі слоўнікамі і даведнікамі;

арфаграфічны аналіз структурна-семантычных схем слоў (або словаўтваральных мадэлей), які развівае здольнасць прадбачыць арфаграфічныя цяжкасці, абумоўленыя марфемнай будовай слова;

пабудова алгарытмаў дзеянняў па размежаванні моўных з’яў (напрыклад, алгарытмы «Мяккі знак у прыметніках перад суфіксам -ск-»)

з наступным выкананнем практыкаванняў на іх аснове;

выкананне тэставых заданняў па арфаграфіі і марфалогіі і інш.

На занятках мэтазгодна спалучаць калектыўныя і індывідуальныя формы работы, ствараць атмасферу супрацоўніцтва. Вучні аб'яднаны адзінай мэтай, але кожны з іх мае права на выражэнне ўласнай думкі адносна той ці іншай лінгвістычнай праблемы. Роля педагога заключаецца ў стварэнні праблемнай сітуацыі і арганізацыі пошуку ісціны.

6. Вучні, якія асвоілі змест прапанаванай вучэбнай праграмы, павінны:

6.1. ведаць:

сістэму правіл беларускай арфаграфіі;

прынцыпы беларускай арфаграфіі;

арфаграфічныя слоўнікі і даведнікі беларускай мовы;

6.2. умець:

захоўваць арфаграфічныя і граматычныя нормы ва ўласных выказваннях;

размяжоўваць фанетычныя, марфалагічныя, традыцыйныя, дыферэнцыйныя напісанні;

выяўляць асаблівасці слоў (фанетычныя, структурныя, марфалагічныя, семантычныя), ад якіх залежыць выбар арфаграмы;

карыстацца арфаграфічнымі слоўнікамі і даведнікамі;

аналізаваць асаблівасці ўжывання адзінак мовы ў пісьмовым маўленні з пункту погляду захавання арфаграфічных і граматычных нормаў;

6.3. валодаць:

разнастайнымі прыёмамі прымянення правіл; адрозніваць націскныя і ненаціскныя склады; правільна ўспрымаць фанетычны і марфемны састаў слова; кваліфікаваць ролю слова ў словазлучэнні, сказе і тэксце.

ГЛАВА 2 ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

X клас, 35 гадзін

Уводзіны (1 гадзіна)

Арфаграфія як сістэма агульнапрынятых правіл напісання слоў і іх формаў. Прынцыпы сучаснай беларускай арфаграфіі: фанетычны прынцып, яго апора на беларускае літаратурнае вымаўленне; марфалагічны прынцып, яго значэнне для хуткага разумення і

асэнсавання напісанага; традыцыйныя і дыферэнцыйныя напісанні.

Замацаванне арфаграфічных нормаў сучаснай беларускай літаратурнай мовы ў арфаграфічных слоўніках і даведніках.

Правапіс галосных (5 гадзін)

Правапіс галосных о, э, а. Роля націску пры напісанні о, э, а. Адлюстраванне на пісьме чаргаванняў [ро] – [ры], [ло] – [лы] (бровы – брыво, глотка – глытаць). Перадача на пісьме ненаціскага [э] ў запазычаных словах (экзамен, рэкорд).

Правапіс галосных е, ё, я. Роля націску пры выбары арфаграм е – я. Нарматыўнае вымаўленне часціцы не (не сеяў – не пасеяў), прыназоўніка без (без солі – без вады).

Правапіс галосных о, э, а, е, ё, я ў складаных словах. Роля націску ў другой частцы складанага слова пры правярцы арфаграм о – а, ё – е ў першай частцы (добразычлівы – дабраякасны, лёгкаатлетычны – легкадумны). Умовы выбару злучальных галосных о, ё, а, е, я (ільновалакно, баяздольны).

Правапіс спалучэнняў галосных іё (ыё), ія (ыя), іе (ые), іо (іа), ео (еа), эо (эа) у іншамоўных словах. Напісанне іо (іа) у пачатку слоў (іон, іанізацыя). Перадача гукавога спалучэння [й] з галоснымі ў словах іншамоўнага паходжання ётаванымі галоснымі (маянэз, ёгурт, Нью-Ёрк).

Правапіс прыстаўных галосных і, а.

Правапіс літар і, ы, й пасля прыставак.

Цяжкія выпадкі ў прымяненні арфаграфічных правіл, якія рэгулююць правапіс галосных. Вызначэнне правапісу такіх слоў па слоўніку.

Правапіс зычных (5 гадзін)

Правапіс і вымаўленне звонкіх і глухіх, шыпячых і свісцячых зычных.

Правапіс спалучэнняў зычных на стыку кораня і суфікса, прыстаўкі і кораня.

Правапіс д і дз, т і ц. Захаванне д у складзе прыстаўкі і т у складзе суфікса перад мяккім [в'] (адвезці, у агенцтве). Напісанне дз, ц перад суфіксамі (спалучэннямі) -ін-, -ір-, -ік-, -ёр-, -еец-, -ейск- (камандзір, білецёр, гвардзейскі). Дз і ц у некаторых словах іншамоўнага паходжання (бардзюр, уверцюра).

Правапіс падоўжаных зычных. Адсутнасць падвоеных літар у запазычаных словах (тэрыторыя, піца).

Правапіс слоў, у якіх адбылося спрашчэнне спалучэнняў зычных здн – зн; згн – зн; стн, сцн – сн; скн – сн; стл, сцл – сл; рдн – рн (праязны,

кантрасны, міласэрны).

Правапіс прыстаўных і ўстаўных літар в, г.

Правапіс літар у, ў.

Цяжкія выпадкі ў прымяненні арфаграфічных правіл, якія рэгулююць правапіс зычных. Вызначэнне правапісу такіх слоў па слоўніку.

Правапіс мяккага знака і апострафа (2 гадзіны)

Змякчальны мяккі знак як сродак абазначэння мяккасці папярэдняга зычнага.

Правапіс раздзяляльнага мяккага знака і апострафа. Цяжкія выпадкі ў прымяненні арфаграфічных правіл, якія рэгулююць правапіс мяккага знака і апострафа. Вызначэнне правапісу такіх слоў па слоўніку.

Ужыванне вялікай і малой літар (2 гадзіны)

Вялікая і малая літары ў асабовых назвах; у прыметніках, утвораных ад асабовых назваў; у геаграфічных і астранамічных назвах; у назвах дзяржаўных органаў і іншых арганізацый; у найменнях пасад і званняў.

Вялікая і малая літары ў назвах дзяржаўных і нацыянальных сімвалаў, рэліквій, дзяржаўных узнагарод; у назвах дакументаў, унікальных прадметаў, твораў; у назвах знамянальных падзей і дат, перыядаў і эпох, святаў.

Цяжкія выпадкі ў прымяненні арфаграфічных правіл, якія рэгулююць ужыванне вялікай і малой літар.

Правапіс назоўнікаў (5 гадзін)

Напісанне складаных назоўнікаў разам і праз злучок. Апазнавальныя прыметы злітных і паўзлітных напісанняў. Умовы выбару дэфісных напісанняў назоўнікаў з аднаслоўным прыдаткам (дзяўчына-красуня – красуня дзяўчына).

Правапіс суфіксаў назоўнікаў -ец- (-ац-), -іц- (-ыц-), -ічк- (-ычк-), ечк- (-ачк-), -ак- (-ек-), -ік- (-ык-).

Нарматыўнае ўжыванне склонавых формаў назоўнікаў 1-га скланення (давальны і месны склоны адзіночнага ліку); назоўнікаў 2-га скланення мужчынскага роду (родны і месны склоны адзіночнага ліку); назоўнікаў 3-га скланення (творны склон адзіночнага ліку); рознаскланяльных назоўнікаў; назоўнікаў множнага ліку (родны і творны склоны). Скланенне назоўнікаў, якія абазначаюць імёны, прозвішчы і назвы населеных пунктаў на -оў (-ова), -ёў (-ёва), -аў (-ава), -ін (-іна), -ын (-ына) (творны склон адзіночнага ліку).

Цяжкія выпадкі ў прымяненні арфаграфічных правіл, якія рэгулююць правапіс канчаткаў назоўнікаў. Вызначэнне правапісу такіх слоў па слоўніку.

Правапіс прыметнікаў (2 гадзіны)

Напісанне складаных прыметнікаў разам і праз злучок.

Правапіс суфіксаў прыметнікаў -еньк- (-аньк-, -эньк-); -энн- (-енн-); -еў (-ев-), -аў (-ав-), -оў (-ов-), -ёў (-ёв-). Нарматыўнае ўжыванне склонавых формаў прыметнікаў.

Правапіс лічэбнікаў (2 гадзіны)

Нарматыўнае ўжыванне склонавых формаў колькасных, парадкавых, зборных, дробавых лічэбнікаў. Нарматыўная пабудова колькасна-іменных спалучэнняў.

Правапіс займеннікаў (1 гадзіна)

Нарматыўная пабудова словазлучэнняў і сказаў са склонавымі формамі займеннікаў ты, сябе, сам, самы, ніхто, нішто, нехта, нешта і інш.

Правапіс дзеясловаў (3 гадзіны)

Правапіс суфіксаў дзеясловаў. Ужыванне дзеяслоўнага суфікса -ірава- (-ырава-).

Нарматыўнае ўжыванне асабовых дзеясловаў I і II спражэння, рознаспрагальных дзеясловаў. Ужыванне і правапіс дзеясловаў загаднага ладу.

Цяжкія выпадкі ў прымяненні арфаграфічных правіл, якія рэгулююць правапіс суфіксаў дзеясловаў, асабовых канчаткаў дзеясловаў. Вызначэнне правапісу такіх слоў па слоўніку.

Правапіс суфіксаў дзеепрыметнікаў і дзеепрыслоўяў. Захаванне на пісьме галоснай я дзеяслоўнай асновы пры ўтварэнні дзеепрыметнікаў ад дзеясловаў на -яць (пасеяць – пасеяны). Выбар суфікса дзеепрыслоўя незакончанага трывання ў залежнасці ад спражэння ўтваральнага дзеяслова.

Нарматыўнае ўжыванне дзеепрыметнікаў і дзеепрыслоўяў.

Правапіс прыслоўяў (1 гадзіна)

Напісанне прыслоўяў разам і праз злучок. Правапіс блізкіх да прыслоўяў спалучэнняў назоўнікаў з прыназоўнікамі. Адрозненне прыслоўяў ад аманімічных спалучэнняў назоўнікаў, прыметнікаў, займеннікаў, лічэбнікаў з прыназоўнікамі.

Цяжкія выпадкі ў прымяненні арфаграфічных правіл, якія

рэгулююць правапіс прыслоўяў. Вызначэнне правапісу такіх слоў па слоўніку.

Правапіс службовых часцін мовы (2 гадзіны)

Правапіс асобна, разам, праз злучок прыназоўнікаў, злучнікаў, часціц.

Значэнне часціц не і ні. Правапіс не (ня), ні з рознымі часцінамі мовы.

Правілы пераносу слоў (1 гадзіна)

Падагульненне вывучанага (2 гадзіны)

Падагульняльны тэст па арфаграфіі і марфалогіі і яго аналіз.

Рэзерв вучэбнага часу (1 гадзіна)